

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми: **«РОЛЬ СІМ'Ї В КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНІЙ РОБОТІ
З ДІТЬМИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ
МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ»**

Виконала
студентка Kor11-M19z групи
спеціальності: Спеціальна освіта.
Логопедія
Михайлюк Ірина

Керівник:
**Куриця А.І., кандидат психологічних
наук, старший викладач**

Рецензент:
Михальська С.А., кандидат
психологічних наук, доцент кафедри
корекційної педагогіки та інклюзивної
освіти

2020 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ.....	7
1.1. Створення в сім'ї оптимальних умов для повноцінного розвитку дитини з порушеннями мовлення.....	7
1.2. Зміст і форми сімейного виховання дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями мовлення.....	15
1.3 Особливості виховання дітей раннього та дошкільного віку з різними мовленнєвими порушеннями в сім'ї	26
1.4 Стилi сімейного виховання і їх вплив на розвиток особистості дитини з порушенням мовлення	34
РОЗДІЛ 2. ВИВЧЕННЯ НАПРЯМІВ ТА ЗМІСТУ РОБОТИ ЛОГОПЕДА З СІМ'ЯМИ.....	40
2.1. Зміст та форми роботи логопеда з батьками	40
2.2. Участь сім'ї в корекції мовленнєвого розвитку дитини.....	50
РОЗДІЛ 3. РОЛЬ СІМ'Ї В КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ.....	58
3.1. Дослідження готовності сім'ї до корекційно-розвивальної роботи дітьми з мовленнєвими порушеннями	58
3.2. Шляхи ефективної реалізації участі сім'ї в корекційно-розвивальній роботі з дітьми старшого дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку.....	62
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79
ДОДАТКИ	87

ВСТУП

В останні роки простежується тенденція до зростання кількості дітей з порушеннями у розвитку, зумовленими різними чинниками. Суттєвий відсоток серед них займають діти з мовленнєвими порушеннями, що, в свою чергу, вимагає необхідності надання їм спеціалізованої фахової допомоги.

З урахуванням того, що у більшості такі діти знаходяться в родинному колі, не останню роль у подоланні мовленнєвого порушення мають відігравати їхні батьки. У мовленнєвому розвитку дитини, своєчасній корекції мовленнєвих порушень її слід визнавати одну із провідних, адже батьки є першими вчителями дитини.

Однак, такою роль батьків може бути лише за умови їх педагогічної спроможності або ж, по-іншому, педагогічної компетентності, тобто, коли вони здатні розуміти потреби дітей, раціонально спрямовувати свої зусилля і засоби на вміння бачити перспективи розвитку дитини.

На основі результатів наукових розробок у другій половині ХХ ст. у педагогіці виокремився новий напрямок, метою якого стало обґрунтування необхідності отримання дорослими певних педагогічних навичок, які вони могли б застосувати в процесі виховання своїх дітей [10, с. 109]. На переконання Т. Харламової, на формування педагогічних здібностей батьків, їхню готовність до педагогічної діяльності в сім'ї впливають багато факторів. Однак без спеціального навчання, як вважає дослідниця, стати педагогом-батьком досить складно [6, с. 62]. І з цим дійсно важко не погодитися.

Уявлення батьків про вікову динаміку розвитку дитини, самоцінність періоду дошкільного дитинства, основні завдання виховання – це ті компоненти, які формують їх педагогічні знання. Виявляються вони у ставленні до дитини, оцінюванні її поведінки, реальній діяльності та спілкуванні з нею. Таким чином, стає зрозумілим, що саме рівень педагогічної освіченості батьків відіграє істотне значення в процесі виховання їхніх дітей та корекційної роботи з ними. А при наявності в них порушень мовлення,

виявлених фахівцем-логопедом або ж лікарем районної поліклініки, своєї актуальності набуває і такий її різновид, як корекційно-логопедична освіченість, змістом якої мають бути логопедичні знання, що можуть бути використані для виправлення мовлення в таких дітей.

Проблема виховання дитини в сім'ї має глибокі історичні корені. Сім'я, шлюб – сакральний винахід людства для свого розвитку. Соціальна сутність сім'ї виражається у її функціях, найбільш значущими з яких є репродуктивна, господарчо-побутова та виховна. Сім'я є первинною соціальною групою, у якій починається та проходить соціальне життя людини і яка є одним з основних факторів соціалізації [1].

Сім'я відіграє визначальну роль у фізичному, емоційному та розумовому розвитку дитини. Так, американський дослідник Баум виявив, що відмінність у коефіцієнті розумового розвитку дітей з благополучних та неблагополучних сімей досягає 20 балів, а також впливає на ступінь залучення людини до культури на всіх етапах соціалізації. У дошкільному, шкільному та підлітковому віці цей вплив залишається провідним, але перестає бути єдиним. Більше того, у ранньому віці відсутність сімейного виховання не може бути компенсована іншими інститутами соціалізації.

Складність та актуальність зазначеної проблеми є безперечною, оскільки зважаючи на існування думки, що крім органічного ураження мозку, причиною порушень нервово-психічної сфери дітей, зокрема розвитку мовлення, може бути соціально-педагогічна занедбаність у зв'язку з неблагополуччям в сім'ї (різного характеру: конфліктні стосунки між батьками, погане ставлення батьків до дитини, відсутність часу для занять з дитиною, помилки у вихованні, низький загальнокультурний рівень батьків, тощо), ця проблема набуває все більшого значення.

У сучасній педагогічній науці існує велика кількість досліджень, присвячених проблемі ролі сім'ї в корекційному процесі (Т. Данілова, Б. Гершунський, Ю. Кулюткін, А. Маркова, А. Майер, Л. Мітіна, В. Сластьонін, А. Хуторська та ін.).

Питаннями освіти дітей з порушеннями мовлення займалися такі науковці як: Н. Гаврилова, С. Конопляста, О. Мілевська, Т. Сак, В. Синьов, В. Тарасун, М. Шеремет та ін. О. Вержиховська, С. Забрамна, С. Миронова, О. Хохліна, В. Тищенко та ін. досліджували співпрацю з батьками у спеціальній педагогіці. В. Кісліченко, О. Мастюкова, А. Москвіна, М. Нікітіна, А. Сагдулаєв вивчали проблему розробки форм та змісту співпраці з батьками. І. Глущенко, Г. Соколова, В. Тищенко, Ю. Рібцун – вивчали питання співпраці вчителя-логопеда з батьками.

Тим не менш проблеми, пов'язані з включенням батьків в корекційний процес, залишаються. Окрім цього, слід зазначити, що на сьогодні мало праць, які б торкалися питань пошуку шляхів ефективної реалізації участі сім'ї в корекційно-розвивальній роботі з дітьми старшого дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку. Саме це й обумовило вибір теми нашого дослідження «Роль сім'ї в корекційно-розвивальній роботі з дітьми старшого дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку»

Метою роботи є дослідити роль сім'ї в корекційно-розвивальній роботі з дітьми старшого дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку.

Предметом дослідження виступає роль сім'ї в корекційно-розвивальній роботі з дітьми старшого дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку

Об'єкт дослідження:

Завданнями нашого дослідження виступає наступне:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну літературу з даної проблеми.
2. Дослідити готовність сім'ї до корекційно-розвивальної роботи з дітьми з мовленнєвими порушеннями
3. Розробити шляхи ефективної реалізації участі сім'ї в корекційно-розвивальній роботі з дітьми старшого дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку.

Припущення полягає в тому, що корекційно-розвивальна робота з дітьми старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення буде ефективною за умови включеності в цей процес батьків.

До методів дослідження окресленої проблеми відносяться теоретичний аналіз та узагальнення наукової психологічної літератури; експериментальний метод – спостереження, бесіда, тестування; констатувальний експеримент.

Теоретична і практична значимість роботи полягає в тому, що розроблено шляхи ефективної реалізації участі сім'ї в корекційно-розвивальній роботі з дітьми старшого дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку. Результати роботи можуть бути використані як основа для проведення подальших досліджень.

Основні теоретичні положення дослідження відображено у науковій статті «Залучення батьків до корекційно-логопедичної роботи з дітьми з порушеннями мовлення» (Збірник наукових праць студентів та магістрантів факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології / за ред. Н.С. Гаврилової. – Вип.13.- Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006», 2020 – С. 112-115)

База дослідження: Спеціальний дошкільний навчальний заклад № 37 для дітей з вадами мови м. Чернівці.

Структура роботи: робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

ВИСНОВКИ

Актуальність проблеми сімейного виховання дітей з порушеннями мовного розвитку визначається успішною роботою з сім'ями вихованців.

Ефективність діяльності логопеда в роботі з дітьми старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями буде представлена повністю, якщо буде вирішена одна з найбільш складних проблем - усунення відмінності в позиціях педагогів і батьків з питань мовленнєвого розвитку дітей. Батьки нерідко мимовільно усуваються від роботи з виправлення порушень мовлення у дітей, так як не володіють необхідними педагогічними знаннями і вміннями, як правило, вони відчують труднощі від того, що не можуть знайти вільного часу для занять з дитиною вдома. Крім того, певна частина педагогів недооцінює важливість життєдіяльності дошкільнят в сім'ї і має труднощі у виконанні цього значимого фактору в корекційній роботі. Відсутність систематичної зворотного зв'язку з сім'ї позбавляє педагогів та логопеда можливості бути досить поінформованими про характер мовленнєвої діяльності дітей в повсякденних життєвих ситуаціях.

Усвідомлене включення батьків в спільний з логопедом корекційний процес дозволяє значно підвищити ефективність роботи. Створення єдиного простору мовленнєвого розвитку дитини є неможливим, якщо зусилля логопеда і батьків будуть здійснюватися незалежно один від одного.

Сучасна концепція дошкільного виховання поклала початок реформі дошкільної освіти, в якій зазначено, що сім'я і ДОЗ, маючи свої особливі функції, не можуть замінити один одного. У Законі України «Про освіту» зазначено, що одним з основних завдань, що стоять перед дитячим садом, - «взаємодія з сім'єю для забезпечення сімейного виховання дітей з порушеннями мовлення».

Н. Ф. Виноградова, Н.Г.Годіна, Л.В.Загік і інші вітчизняні педагоги наполягали на різноманітності форм і методів роботи ДОЗ з батьками.

За результатами анкетування бачимо, що у 100% сімей вихованням дитини займаються обоє батьків. Культурний рівень батьків є переважно

задовільний. Батьки вважають мовленнєвий розвиток важливим, проте, батьки недостатньо орієнтуються у особливостях розвитку мовлення їх дітей. 70% респондентів вважають мовленнєві проблеми їхньої дитини «незначними». 30% досліджуваних зазначили, що у їх дітей немає мовленнєвих порушень. З відповідей батьків бачимо, що є недостатнє усвідомлення проблем дитини та особливостей її розвитку, зокрема розвитку мовлення.

Більша частина батьків є готовими до допомоги дітям, але разом з тим, батьки недостатньо повно уявляють свою участь у корекційній роботі над мовленнєвими порушеннями дитини.

Попри те, що значна кількість батьків є готовими до співпраці з логопедом, майже 30% досліджуваних до такої роботи або не є готовими, або вважають її не достатньо важливою.

Як бачимо з результатів дослідження, не всі батьки адекватно оцінюють стан мовлення своїх дітей, у них відсутнє уявлення про можливі проблеми в шкільному навчанні чи в самостійному житті, які можуть бути пов'язаними з мовленнєвими порушеннями. Разом з тим, значна частина батьки є готовими до співпраці та усвідомлюють свою роль у корекційно-розвивальній роботі з дітьми дошкільного віку з порушеннями мовлення.

Оскільки батьки не в повній мірі мають уявлення про форми і зміст співпраці, постає питання розробки шляхів ефективної реалізації участі сім'ї в корекційно-розвивальній роботі з дітьми старшого дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку.

З результатів дослідження можемо зробити висновок про те, що сучасним батькам потрібна постійна допомога логопеда для вирішення проблем мовленнєвого розвитку дитини. Визнання пріоритету сімейного виховання вимагає інших взаємовідносин сім'ї та логопеда, а саме - співпраці, взаємодії та довіри, включеності в корекційно-розвивальну роботу з дітьми дошкільного віку з порушеннями мовлення.. Співпраця сім'ї та логопеда стає все більш затребуваною; відбувається пошук нових точок взаємодії, форми роботи з батьками. Залучення батьків до корекційно-розвивального процесу є

важливим не тому, що цього хоче логопед, а тому, що це необхідно для розвитку їх власної дитини.

В результаті залучення сімей до корекційно-розвивальної роботи, в яких ростуть діти з порушеннями мовлення, ми очікуємо наступні позитивні результати: батьки почнуть активно опановувати педагогічними знаннями, вміннями і навичками, необхідними їм у подоланні мовленнєвих порушень у їх дитини, сім'я знайде шляхи подолання труднощів, що виникають в організації взаємодії зі своєю дитиною. Виникне розуміння того, що створення єдиного мовного простору дитини з мовленнєвими порушеннями можливо при наявності тісного співробітництва вчителя-логопеда та родини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ажищева, Т.А. Эффективные формы работы учителя-логопеда с родителями / Т.А. Ажищева // Сборник материалов Ежегодной международной научно-практической конференции «Воспитание и обучение детей младшего возраста». – 2016. – № 5. –С. 222-224.
2. Алмазова, А.А. Актуальные проблемы обучения русскому языку школьников с речевыми нарушениями и возможные пути их решения / А.А. Алмазова // Проблемы современного образования. – 2013. – № 2. – С. 114-122.
3. Бакаева, О. Н. Семейное воспитание детей с нарушениями речи [Текст] / О. Н. Бакаева. – Елец : ЕГУ им. И. А. Бунина, 2011.
4. Балаклеец, В. А. Коррекционно-развивающая деятельность воспитателя с детьми с ОВЗ в ДОУ [Текст] / В. А. Балаклеец, З. П. Антонова, Е. А. Антонова, А. И. Гарькина. – Самара : ТЦ ЦПО, 2011.
5. Бачина, О.В. Взаимодействие логопеда и семьи ребенка с недостатками речи / О.В. Бачина, Л.Н. Самородова. — М. : Сфера, 2009. — 180 с
6. Блягоз, А.Н. Профилактика речевых нарушений / А.Н. Блягоз // Вестник АГУ. – Майкоп, 2001. – С. 219 – 220.
7. Бурмистрова, Е. В. Семья с «особым ребенком»: психологическая и социальная помощь [Текст] / Е. В. Бурмистрова // Вестник практической психологии образования. – 2008. – № 4 (17).
8. Вайс, М.Н. Партнерство ДОУ и семьи в логопедической работе / М.Н. Вайс, Т.В. Пустякова // Логопед. – 2010. – № 3. –С. 25.
9. Вакуленко, Л. С. Организация взаимодействия учителя-логопеда и семьи [Текст] / Л. С. Вакуленко. – М. : Детство-пресс, 2011.
10. Волкова, Л.С. Логопедия / Л.С. Волкова. – М. : Просвещение, 1989. – 320 с.
11. Выготский Л.С. Психология. – М.: ЭКСМО-Пресс, 2000. – 1008 с.
12. Гарбузов В.И. Воспитание ребенка. – СПб: Дельта, 1997. – 432 с.

13. Глухов, В.П. Формирование связной речи детей дошкольного возраста с общим речевым недоразвитием / В.П. Глухов. – М. : Просвещение, 2004. – 345 с.
14. Гуров, В.Н. Социальная работа дошкольных образовательных учреждений с семьей / В.Н. Гуров. – М. : Педагогическое общество России, 2003. – 160 с.
15. Дмитриева, Л. М. Деятельность центра психолого-медико-социального сопровождения по обеспечению специализированной помощи детям, воспитывающимся на дому [Текст] / Л. М. Дмитриева // Дефектология. – 2008. – № 2.
16. Дыбина, О.В. Занятия по ознакомлению с окружающим миром в средней группе детского сада. Конспекты занятий [Текст] / О.В. Дыбина. - М.: МОЗАИКА-СИНТЕЗ, 2011. – 80с. -ISBN 978-5-86775-765-6
17. Жукова, Н.С. Преодоление задержки речевого развития у дошкольников / Н.С. Жукова, Е.М. Мастюкова, Т.Б. Филичева. – М. : Высшая школа, 1973. – 278 с.
18. Зальцман, Л. М. Работа с родителями детей, имеющих нарушения зрения и интеллекта / Л. М. Зальцман. // Дефектология. – 2006. - № 2. – С. 31-35.
19. Зверева, О. Л. Общение педагога с родителями в ДОУ [Текст] / О. Л. Зверева, Т. В. Кротова. – М. : Творческий центр «Сфера», 2005.
20. Зверева, О. Л. Семейная педагогика и домашнее воспитание [Текст] / О. Л. Зверева. – М. : Академия, 2000.
21. Зинкевич-Евстигнеева, Т. Д. Как помочь особому ребенку. Книга для педагогов и родителей [Текст] / Т. Д. Зинкевич-Евстигнеева, Л. А. Нисневич. – СПб., 2000.
22. Иванова И.А. Особенности родительско-детских отношений в семьях, воспитывающих детей с проблемами в развитии. // Коррекционная педагогика.–2007.–7.

- 23.Иванова, Л.А. Инновационные формы взаимодействия педагогов ДООУ и родителей / Л.А. Иванова // Magister Dixit. – 2012. – №1. – С. 29.
- 24.Интегрированное обучение детей с особыми образовательными потребностями [Электронный ресурс]. – Самара : Изд-во ЦПО, 2005. – Режим доступа: www.nэб.рф.
- 25.Карпенкова, С.А. Формы взаимодействия логопедов дошкольного учреждения с родителями / С.А. Карпенкова // Специальное образование. – 2014. – № 10. – С. 77-80.
- 26.Кафенгауз, Б. Ю. Ребёнок с наследственным синдромом: опыт воспитания, или Ве-ра, Надежда, Любовь и Софья [Текст] / Б. Ю. Кафенгауз. – М. : Практическая медицина, 2008.
- 27.Коновальчук І. М. Сімейні взаємовідносини й особливості соціалізації дитини / І. М. Коновальчук // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. — К., 2006. — Т.VIII, вип. 1. — С. 171—176.
- 28.Козина, Е.Ф. Методика ознакомлення с окружающим миром в предшкольном возрасте. Учебное пособие для студентов вузов [Текст] / Е.Ф. Козина. - М.: Прометей, 2011. - 488 с. - ISBN 978-5-7042-2262-0
- 29.Коломейченко, Л. В. Я – компетентный родитель: Программа работы с родителями дошкольников [Текст] / Л. В. Коломийченко. – Москва : ТЦ Сфера, 2013.
- 30.Коновальчук І. М. Сімейні взаємовідносини й особливості соціалізації дитини / І. М. Коновальчук // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. — К., 2006. — Т.VIII, вип. 1. — С. 171—176.
- 31.Особливості вивчення готовності батьків до співпраці з логопедом // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки : зб. Наук. Пр. / за ред. Проф. Тетяни Степанової. _ № 3 (58), вересень 2017. – Миколаїв : МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2017 – С. 203-208

- 32.Коротаева, Е. В. Вопросы теории и практики педагогики взаимодействия [Текст] / Е. В. Коротаева. – Екатеринбург : УрГПУ, 2000.
- 33.Кудрявцева, И.И. Новые формы взаимодействия учителя-логопеда в процессе реабилитации детей с ОВЗ / И.И. Кудрявцева // Специальное образование. – 2014. – № 10. – С.111-115.
- 34.Левина, Р.Е. Общая характеристика недоразвития речи у детей / Р.Е. Левина // Логопедия. Методическое наследие. / под ред. Л. С. Волковой. – М. : Владос, 2008. – Кн.5. – 320 с.
- 35.Левченко, И. Ю. Психологическая помощь семье, воспитывающей ребенка с отклонениями в развитии [Текст] / И. Ю. Левченко, В. В. Ткачева. – М. : Просвещение, 2008.
- 36.Леонтьев, А.А. Основы психолингвистики / А.А. Леонтьев. – М. : Академия, 1997. – 256 с.
- 37.Листик, Е. Организация взаимодействия родителей и детей в ДОУ [Текст] / Е. Листик // Дошкольное воспитание. – 2010. – № 9.
- 38.Мастюкова, Е. М., Московкина, А. Г. Семейное воспитание детей с отклонениями в развитии: Учеб. Пособие для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. В. И. Селиверстова. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 408 с.
- 39.Мастюкова, Е. М.Они ждут нашей помощи. / Е. М. Мастюкова, А. Г. Московкина. – М. : Педагогика, 1991. – 160 с.
- 40.Мілевська О. П. Логотренінг як форма роботи зі стимуляції у дітей мовленнєвих механізмів різного рівня / О. П. Мілевська // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна. - 2010. - Вип. 14. - С. 165-174. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_sp_2010_14_26.
- 41.Микляева, Н.В. Дошкольная педагогика [Текст] / Н.В. Микляева, Ю.В. Микляева. - М.: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 2008. - 264 с. - (Коррекционная педагогика). - ISBN 978-5-691-01668-4

42. Микляева, Ю. В. Активизация работы с родителями детей с общим недоразвитием речи / Ю. В. Микляева. // Дефектология. – 2001. - № 4. – С. 77-80.
43. Миронова С. П. Работа фахівців з с'ями, які виховують дітей з особливими освітніми потребами // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць : вип. 9 / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. — Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2016.
44. Михальська С. А. Родинне спілкування як чинник комунікативномовленнєвого розвитку дошкільника: автореф. дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2010. 20 с.
45. Михина И.В. О культуре взаимоотношений педагога-психолога с семьей, находящейся в стрессогенной ситуации // Логопед в детском саду. – 2007. – №8 (23). – С. 32–34
46. Михнева Е.Б. Роль семьи в коммуникативном развитии ребенка // Логопед в детском саду. – 2007. – №2 (17). – С. 57–61
47. Морозова, Е. И. Новые подходы к организации помощи семьям, воспитывающим проблемных детей раннего возраста [Текст] / Е. И. Морозова // Дефектология. – 1998. – № 3.
48. Московкина, А. Г. Ребенок с ограниченными возможностями здоровья в семье [Текст] / А. Г. Московкина. – М. : Прометей, 2015.
49. Нравственное и трудовое воспитание дошкольников: учебное пособие для студентов факультетов дошкольного образования высших педагогических учебных заведений / С.А. Козлова, Н.К. Ледовских, В.Д. Калишенко и др.; под ред. С.А. Козловой. – М.: Академия, 2002. - 188 с.: ил. + Приложения. - (Высшее образование). - ISBN 7695-0933-3.
50. Осипова И.И., Домнинская К.В. О системе социально-психологического сопровождения семьи // Логопед в детском саду. – 2007. – №10 (25). – С. 26–32

51. Основы коррекционной педагогики : навчально-методичний посібник / С. П. Миронова, О. В. Гаврилов, М. П. Матвеева; [За заг. ред. С. П. Мироновой]. — Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. — 264 с
52. Основы логопедии с практикумом по звукопроизношению: Учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / М.Ф. Фомичева, Т.В. Волосовец, Е.В. Кутепова и др.; Под. ред. Т.В. Волосовец. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 200 с.
53. Основы логопедической работы с детьми / Под общ. ред. д.п.н., проф. Г. В. Чиркиной, - 2 изд., -М.: АРКТИ, 2003. – 240 с.
54. Панкратова, М. А. Социально-психологический патронаж семей, воспитывающих детей с нарушениями развития [Текст] / М. А. Панкратова, С. А. Андреева // Воспитание и обучение детей с нарушениями развития. – М. : Школьная пресса, 2009. – № 2.
55. Педагогическое взаимодействие в детском саду [Текст] / под ред. Н. В. Микляевой. – М. : Сфера, 2013.
56. Перчаткина, Е. Сотрудничество логопеда и родителей / Е. Перчаткина // Дошкольное воспитание. – 2008. – № 10. – С. 102-108.
57. Подковко, Е. Н. Взаимодействие педагогов с родителями [Текст] / Е. Н. Подковко. – Сургут : РИО СурГПУ, 2014.
58. Рібцун Ю. В. Запобігти, виявити, допомогти : профілактика, діагностика та корекція порушень психофізичного розвитку дошкільнят / Юлія Рібцун // Дошкільнє виховання. — 2010. — № 8. — С. 18—19.
59. Рогожина, О.А. Работа с родителями в специальном дошкольном образовательном учреждении / О.А. Рогожина // Логопед. – 2005. –№ 2. – С. 46-52.
60. Рыскина В.Л. Особенности диалога взрослого и ребенка с нарушениями в развитии и некоторые методы работы с семьей // Логопед в детском саду. – 2008. – №2 (26). – С. 24–30

61. Саввиди, М.И. Особенности взаимодействия учителя-логопеда и родителей в процессе коррекционной работы / М.И. Саввиди // Science Time. – 2015. – № 10 (22). – С. 314-317.
62. Семенова, Т.Г. Формирование готовности родителей к коррекционно-логопедической работе с детьми с речевыми нарушениями / Т.Г. Семенова // Вестник Северо-Восточного федерального университета им. М.К. Аммосова. – 2008. – №3. – С. 62-66.
63. Синягина Н.Ю. Психолого-педагогическая коррекция детско-родительских отношений. – М., 2001.
64. Солодянкина О. В. Сотрудничество дошкольного учреждения с семьей [Текст] / О. В. Солодянкина. – М. : Аркти, 2005.
65. Спиваковская А.С. Как быть родителями: о психологии родительской любви. - М., 1986
66. Спирова, Л. Ф. Учителю о детях с нарушениями речи / Л.Ф. Спирова, А.В. Ястребова. – М. : Высшая школа, 1976.– 280 с.
67. Степанова О. А. Организация логопедической работы в дошкольном образовательном учреждении [Текст] / О. А. Степанова. – М. : ТЦ Сфера, 2004.
68. Филичева, Т.Б. Дети с общим недоразвитием речи. Воспитание и обучение / Т.Б. Филичева, Т.В. Туманова. – М. : ГНОМ и Д, 2007. – 238 с.
69. Холостова Е. И. Семейное воспитание и социальная работа [Текст] / Е. И. Холостова, Е. М. Черняк, Н. Н. Стрельникова. – М. : Дашков и Ко, 2013.
70. Чернецова, А. В. Взаимодействие учителя-логопеда с родителями детей, имеющих задержку психического развития с целью повышения эффективности логопедической работы / А.В. Чернецова // Царскосельские чтения. – 2010. – № 14. – С. 196-199.

- 71.Шорина, Е.П. Формы и технологии работы с детьми с ограниченными возможностями здоровья / Е.П. Шорина // Специальное образование. – 2014. – № 10. – С. 224-227.
- 72.System of early speech therapist's help to children with anormogenesis in Ukraine // Interdyscyplinarne konteksty wczesnej interwencji wczesnego wspomagania rozwoju dziecka – wydawnictwo Akademii pedagogiki specjalnej, 2017/ С. 116-125